

CYMELIA ZE STAREJ SZAFY

*(Listownik czyli praktyczny podręcznik
do pisania listów
wszelkiego rodzaju dla każdego stanu...)*

*ze zbiorów
Biblioteki Publicznej
im. Marii Konopnickiej
w Suwałkach*

WSTĘP

Szanowny Czytelniku, tym razem będzie najpierw muzycznie.

Nieco starsi pewnie pamiętają niezwykle popularną piosenkę zespołu "Skaldowie" pt. "Rozważania wiejskiego listonosza". Młodszych zachęcamy do sięgnięcia po nią np. na portalu Youtube. Przebój końca lat 60. XX. ze słowami Leszka Aleksandra Moczulskiego (urodzony w Suwałkach w 1938 r.) robił furorę przez długi czas a i teraz słucha się go z przyjemnością, sentymentem a czasem z lezką w oku.

Autor tekstu pisał:

"Świat ma co najmniej tysiąc wiosek i miast
list w życiu człowiek pisze co najmniej raz (...)

Ludzie listy piszą zwykle polecone

piszą, że kochają, nie śpią, klną, całują się

ludzie listy piszą nawet w małej wiosce

listy szare, białe, kolorowe...

kapelusz przed pocztą zdejm"

Czy jeszcze ludzie piszą listy? Czy sztuka epistolografii przetrwała? Wszak coraz częściej tradycyjny papierowy list zastępuje sms bądź email.

Słownikowa definicja listu podaje, iż jest to: *wypowiedź pisemna skierowana do określonego adresata, informująca go o czymś lub do czegoś skłaniająca; ma najczęściej charakter prywatny, choć praktykowane też są formy listu kierowanego do szerokich kręgów odbiorców (np. l. pasterski, l. otwarty, l. gończy). W starożytnej Grecji, a zwłaszcza w Rzymie, sztuka pisania listów stała się osobną dziedziną piśmiennictwa (epistolografia), mającą własne zasady retoryczne¹. Co ciekawe, każda epoka literacka miała swoich mistrzów epistolografii. W Polsce należeli do nich m. in. król Jan III Sobieski, Juliusz Słowacki, Eliza Orzeszkowa czy Henryk Sienkiewicz. Doskonaleniu tej sztuki miały służyć podręczniki pisania listów (tzw. **listowniki**), zawierające wzory komponowania i stylizowania tego rodzaju wypowiedzi, przewidziane dla różnych jej odmian². Porady dotyczące sztuki epistolografii można odnaleźć również w wielu innych publikacjach. Na kartach Kodeksu światowego... (1886 r.)³ czytamy, iż:*

Forma listu, jego zwinięcie, papier użyty, są to wszystko drobiazgi, a jednak znamionują odrazu wiek, stanowisko i charakter piszącego, ułożenie zaś listu, formułki grzeczności, jego takt i znajomość świata.

Źródło: <https://polona.pl/item/kodeks-swiatowy-czyli-znajomosc-zycia-we-wszelakich-stosunkach-z-ludźmi,Mzc1MjQ0Njc/22/#item>
[Dostęp: 2019.01.10]

¹ Podręczny słownik terminów literackich, red. J. Sławiński, Warszawa 1999, s. 159.

² Tamże, s. 81.

³ L. d'Alq, Kodeks światowy czyli Znajomość życia we wszelkich stosunkach z ludźmi, Wyd. 2, Kraków 1886, s. 15.

Inne wydawnictwo⁴ pochodząca z początków XX wieku wśród wielu cennych na owe czasy rad wymienia

Wszystkie listy bez wyjątku powinny być posyłane w kopertach. Zwyczajne gumowe zaklejenie takowych jest wystarczającym, jednakże ważniejsze listy, albo adresowane do przełożonych i osób wysoko położonych w hierarchii rządowej lub światowej, lepiej jest lakiem i herbową lub cyfrową pieczętką zabezpieczać. Wszystkie emblematyczne pieczęcie używają się tylko do osób równych sobie i z którymi zostaje się w zażyłości wielkiej; przytem dodać musimy, że są już dziś niemodne i przez dystygowane osoby mało używane.

Źródło: <https://polona.pl/item/zwyczaj-towarzyskie-le-savoir-vivre-w-wazniejszych-okolicznosciach-zycia-przyjete,ODQ5MTQyMzU/63/#item>
[Dostęp: 2018.01.10]

⁴ L. d'Alq, *Zwyczaj towarzyskie (Le savoir-vivre) w ważniejszych okolicznościach życia przyjęte, według dzieł francuskich spisane*, Wyd. 3, Kraków 1900, s. 58.

Tego typu zalecenia, rady i sugestie dotyczące pisania listów w obecnej dobie mogą wydawać się nieco staroświeckie i nie na czasie, jednak ogólnie przyjęte zasady obowiązują w każdej epoce a dobre wychowanie i *savoir vivre* świadczą o kulturze osobistej i wychowaniu osób korespondujących. Z tego też względu zarówno przy tworzeniu listów tradycyjnych (czytaj papierowych) jak też tych elektronicznych, czyli emaili (czy sms-ów stanowiących niejako współczesny odpowiednik telegramów) kultura osobista jest mile widziana. Pod uwagę proponujemy wziąć jeszcze jeden cytat⁵:

Umiejętność korespondowania nie polega na samej wytwórności stylu. W zwyczajnych listach *savoir vivre* znaczy więcej nieraz od zręczności pisarskiej, tak jak w codziennym życiu więcej wydajemy drobnych aniżeli biletów bankowych, o wysokiej wartości pieniężnej.

Źródło:

http://www.wbc.poznan.pl/dlibra/applet?mimetype=image%2Fxdjvu&sec=false&handler=djvu_html5&content_url=%2FContent%2F82278%2Fdirectory.djvu&p=36 [Dostęp: 2018.01.10]

⁵ Zwyczaje towarzyskie (*Le savoir-vivre*) w ważniejszych okolicznościach życia przyjęte, według dzieł francuskich spisane, Wyd. 2, Kraków 1876, s. 71.

Mając na względzie powyższe przesłanki chcielibyśmy dziś zaprezentować jeden z listowników, dostępny w zbiorach suwalskiej biblioteki. Publikacja pochodzi z początków XX wieku, trafiła do naszych zbiorów w 2014 r. Ze względu na rok wydania oraz unikatowość książki wpisano ją do zbiorów czytelnicy, do tzw. Gabinetu Zbiorów. Z tego też względu jest ona udostępniana jedynie w formie prezencyjnej, na miejscu.

The screenshot shows a library catalog entry. On the left is a placeholder for a book cover with the text 'Brak okładki' and a question mark icon. To the right, the title is displayed in bold. Below the title, the publication details are given: 'Poznań : Księgarnia Katolicka, 1902. - 253, [1] s. ; 17 cm.' and a list of subject terms: 'Korespondencja urzędowa ; Listy polskie ; Podręczniki ; Tablice i wzory.' A status message indicates 'brak informacji o dostępności'. At the bottom, it says 'Czytelnia Książek' and 'Brak informacji o dostępności pozycji do wypożyczenia: sygn. G.Z.'. On the far right, there are five empty star rating boxes and a link to 'ocenić'. Below these are two buttons: 'dodaj' (add) and 'sprawdź' (check).

Książka

Listownik czyli Praktyczny podręcznik do pisania listów wszelkiego rodzaju dla każdego stanu : obejmuje także wzory kontraktów, kwitów, rachunków, świadectw, testamentów itd.

Poznań : [Księgarnia Katolicka](#), 1902. - 253, [1] s. ; 17 cm.

Hasło przedmiotowe: [Korespondencja urzędowa](#) ; [Listy polskie](#) ; [Podręczniki](#) ; [Tablice i wzory](#).

brak informacji o dostępności ^

Czytelnia Książek
Brak informacji o dostępności pozycji do wypożyczenia: sygn. G.Z.

☆☆☆☆☆ [ocenić](#)

[dodaj](#)

[sprawdź](#)

Zrzut ze strony katalogu elektronicznego Biblioteki Publicznej im. Marii Konopnickiej w Suwałkach.

Informacja o dostępności *Listownika* w zbiorach biblioteki:

https://www.suwalki-bp.sowwwa.pl/sowacgi.php?KatID=0&typ=repl&plnk=q__listownik&sort=bytitle&view=1 [Dostęp:2018.01.10]

Suwalski egzemplarz *Listownika* nie zachował się w dobrym stanie. Świadczy o tym chociażby wygląd okładki, gdzie uwagę zwracają przede wszystkim zniszczenia papieru, a także zmiana jego barwy na delikatnie żółtawą. Widoczne są również wyraźne zaciemnienia okładki.

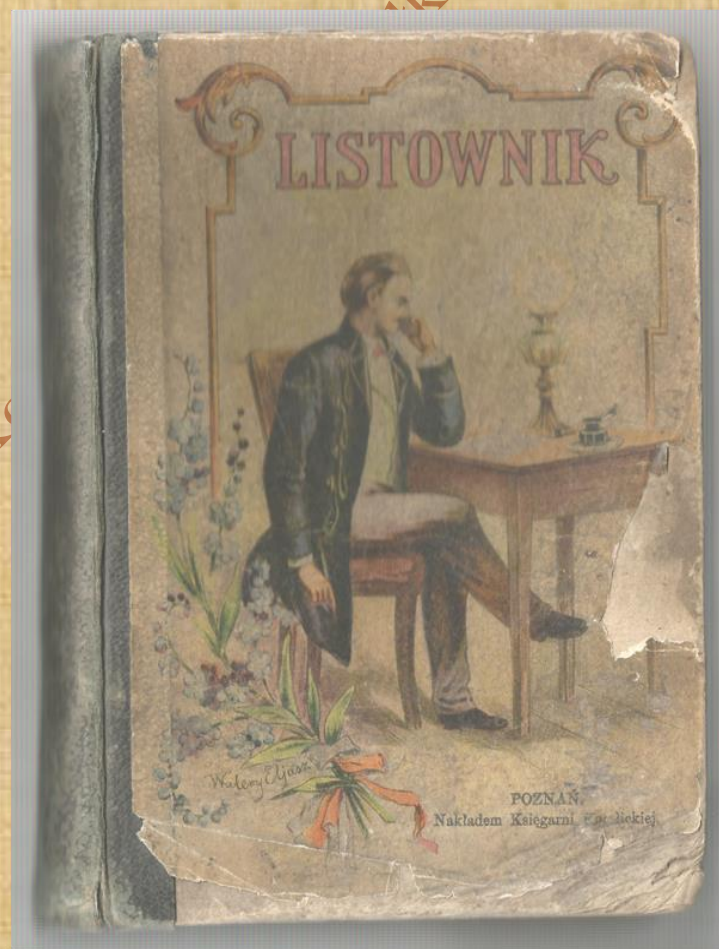
Podręcznik wg opisu bibliograficznego powinien zawierać 253 strony, niestety nasz egzemplarz jest niekompletny. Brakuje w nim strony tytułowej oraz ostatnich 44 stron (plus 10 s. z rzymską paginacją). Pozostał wyraźny ślad świadczący, iż ktoś je wyciął (lub wyrwał).

LISTOWNIK

Listownik czyli Praktyczny podręcznik do pisania listów wszelkiego rodzaju dla każdego stanu : obejmuje także wzory kontraktów, kwitów, rachunków, świadectw, testamentów itd.

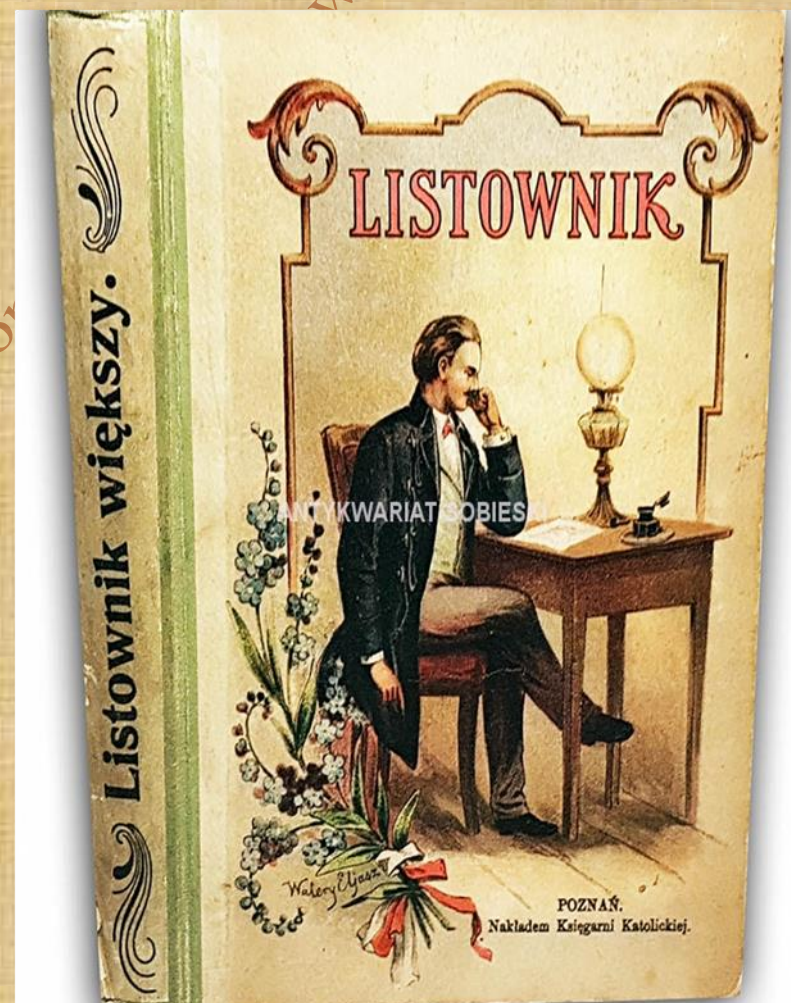
Poznań : Księgarnia Katolicka, 1902. - 253, [1] s. ; 17 cm.

Korespondencja urzędowa ; Listy polskie ; Podręczniki ;
Tablice i wzory

Udało nam się odnaleźć egzemplarz *Listownika* na aukcji antykwarecznej (Antykwariat Sobieski w Saczynie) i obiektywnie stwierdzamy, że prezentowana tam publikacja jest w doskonałym stanie fizycznym. Możemy więc porównać kondycję obu egzemplarzy. Strona wizualna antykwarecznej książki wskazuje, iż zachowała się ona w bardzo dobrym stanie. Lico okładki jak również jej grzbiet w sposób zasadniczy różni się od posiadanego przez nas egzemplarza podręcznika. Niemniej jednak, zważywszy na wiek publikacji (wydanie z 1902 r.) uważamy, iż posiadany w zasobach suwalskiej biblioteki *Listownik* godny jest uwagi.

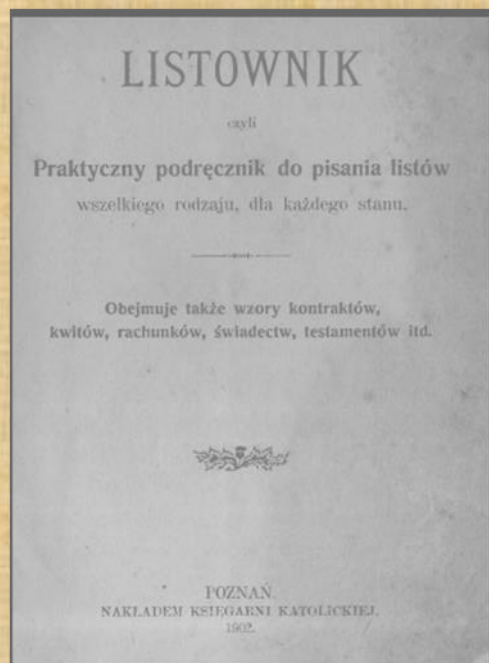
Listownik...., egzemplarz dostępny w Antykwariacie Sobieski. Źródło:
<https://antyksobieski.pl/listownik-czyli-praktyczny-podrecznik-do-pisania-listow-wszelkiego-rodzaju-dla-kazdego-stanu-wyd-1902.html> [Dostęp: 2018.01.02]

Drukiem wydanego w 1902 r. *Listownika* (nakład Księgarni Katolickiej) zajęła się Drukarnia Dziennika Poznańskiego. Niestety, ze względu na brak w posiadanym egzemplarzu karty tytułowej powyższe informacje ustalono na podstawie okładki publikacji oraz danych ze strony Wielkopolskiej Biblioteki Cyfrowej:

<http://www.wbc.poznan.pl/dlibra/docmetadata?id=209736&from=publication> [Dostęp: 2018.01.10]

Udostępniony w formie cyfrowej *Listownik* pozwala zapoznać się zarówno z pełną treścią publikacji, jak też dotrzeć do metadanych tego wydawnictwa.

Drukarnia Dziennika Poznańskiego znajdowała się przy ulicy Pocztowej 15 w Poznaniu. Na stronach pracy Leopolda Królikowskiego⁶ czytamy, iż:

Drukarnia posiadała jedną maszynę rotacyjną i cztery linotypy. W okresie międzywojennym kierownikiem jej był Z. Gottowt. W 1945 na skutek działań wojennych Drukarnia została zniszczona⁷.

**Drukarnia "Dziennika Poznańskiego" to drukarnia akcyjna, dawniej J. I. K r a s z e w s k i e g o, którą w Poznaniu od Zoerna zakupił J. I. Kraszewski w r. 1867 i zabrał ją do Dreżna, a z tamtąd po kilku latach istnienia dr. Łe-
biński znowu do Poznania w r. 1871 przeniósł i pod firmą J. I. Kraszewskiego tak długo prowadził, dopóki Towarzystwo akcyjne pod firmą „Dziennik Poznański“ nie przejęło téjże na własny rachunek w r. 1888.**

Janusz Sowiński zaś pisał: *W poznańskiej Drukarni (...) pracowały dwie duże maszyny pośpieszne, jedna do druku akcydensów oraz kilka maszyn pomocniczych. Wytwory tej drukarni stały na wysokim poziomie typograficznym; drukowano zarówno beletrystykę, jak i prace naukowe, a także czasopisma (m. in. „Dziennik Poznański”)*⁸.

⁶ Zob.: L. Królikowski, *Kilka słów o sztuce drukarskiej w Polsce z uwzględnieniem literatury porozbiorowej w Wielkim Księstwie Poznańskim*, Poznań 1890.

⁷ *Encyklopedia wiedzy o książce*, red. A. Birkenmajer, B. Kotowski, J. Trzynadłowski, Wrocław 1971, s. 566.

⁸ J. Sowiński, *Polskie drukarstwo*, Wrocław 1988, s. 194.

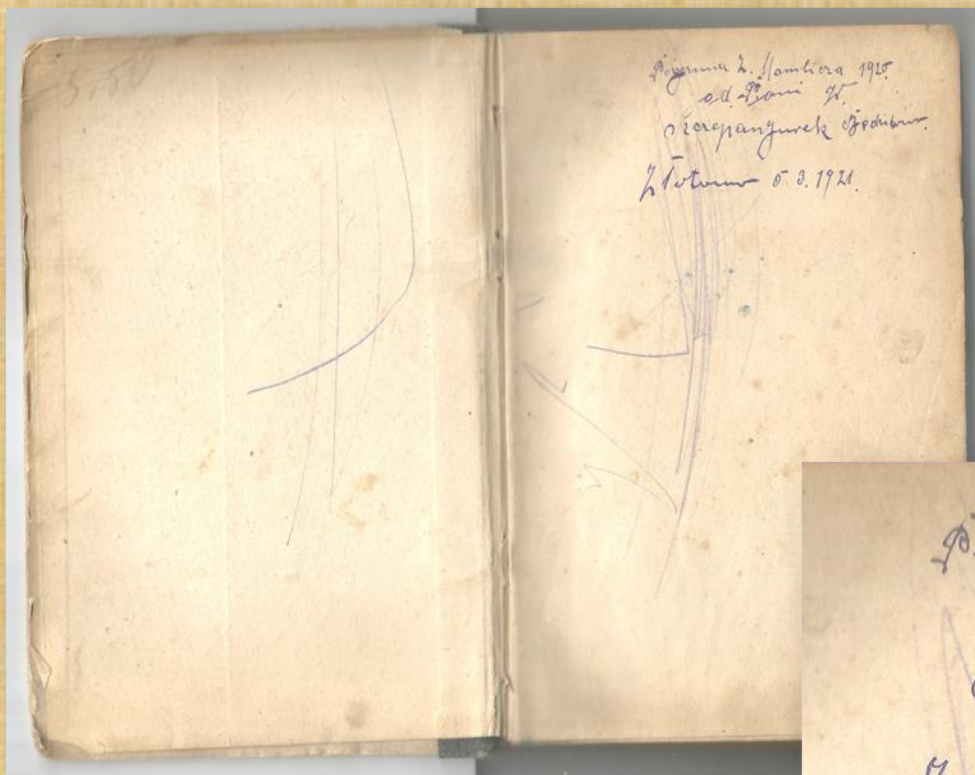
Ciekawie prezentuje się okładka *Listownika*. Opracował ją graficznie Walery Eljasz Radzikowski.

Jak podaje „Słownik pracowników książki polskiej” *działalność ilustratorska E. była bogata; główne prace wykonał do własnych publikacji (...) Ponadto umieszczał wiele ilustracji w czasopismach i kalendarzach. (...) Zilustrował również kilka wydawnictw dla dzieci*.

Data narodzin Walerego Eljasza - Radzikowskiego nie jest dokładnie znana. Przypuszcza się, że przyszedł on na świat w 1840 lub 1841 roku w Krakowie. Faktem jest jednak, że pochodził on z rodziny artystów – jego ojciec był malarzem, brat Władysław rzeźbiarzem, a siostra Maria realizowała się w malarstwie, koronkarstwie i sztuce stosowanej. Malarz i grafik, autor przewodników tatrzańskich, wytrwały popularyzator Tatr i Zakopanego, wybitny działacz Towarzystwa Tatrzańskiego. Przyczynił się on także do założenia Straży Ochrony Przyrody, której głównym celem było ocalenie od zagłady kozic i świstaków – przedstawicieli górskiej przyrody zagrożonych wyginięciem w XIX wieku.

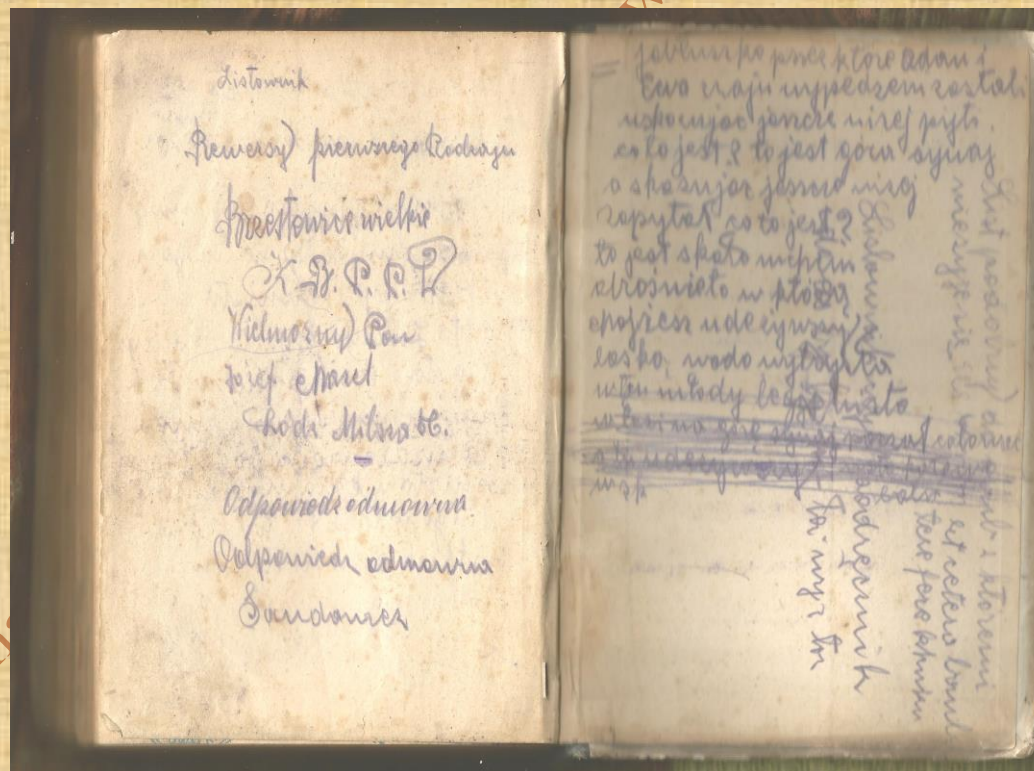
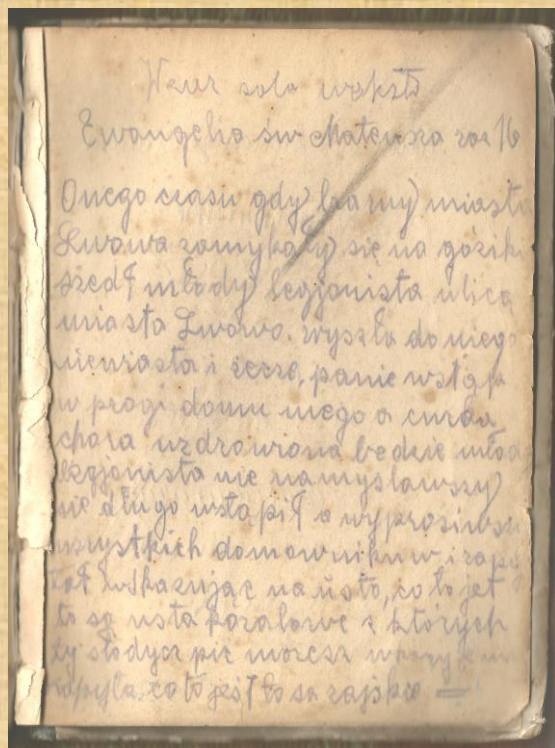
J. Ptak, Walery Eljasz Radzikowski w epoce odkrywania Tatr, <http://www.jacekptak.nazwa.pl/walery.eljasz.radzikowski.html> [Dostęp: 2018.01.10].

Blok książki (składający się z 16 składek) łączy z okładkami wyklejki. Na jednej z nich istnieje odrębny zapis datowany na 1921 r. Niestety nie udało nam się ustalić nic na temat osoby, która sporządziła tenże wpis.

Рижана Л. Ханлира 1920
од. Л. Ханлира
Серепангунек Годибун.
Л. Ханлира 0 3. 1921.

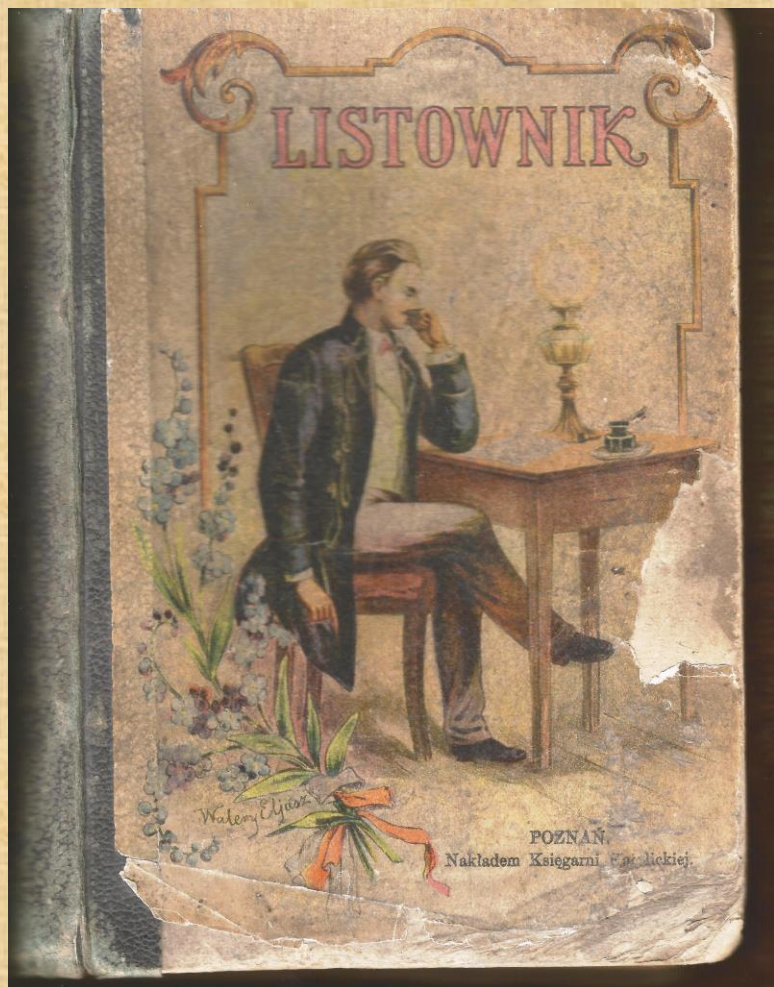
Bardzo ciekawy wydaje się tekst na tylnych wyklejkach. Sporządzono go prawdopodobnie ołówkiem kopiowym¹⁰ (fioletowy kolor).

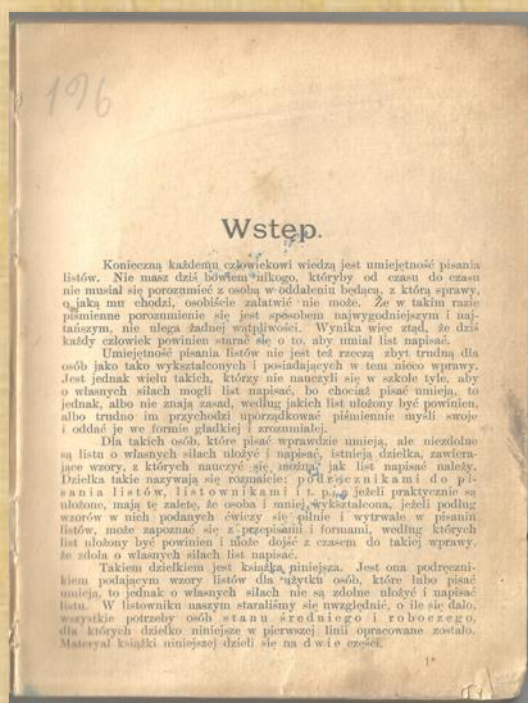
Nie zamierzamy komentować powyższych treści, proponujemy jedynie zapoznanie się z nimi.

¹⁰ Ołówek kopiowy („chemiczny”, „atramentowy”) – był to specjalny rodzaj ołówka, używany po zwilżeniu jego rdzenia (np. śliną). W okresie międzywojennym produkcją takich ołówków zajmował się m. in. działający w Pruszkowie zakład Stanisława Majewskiego.

Grzbiet okładki, pierwotnie w kolorze zielonym, wykonano z materiału włókienniczego natomiast okładziny ze sztywnej tektury. Oprawa ma charakter wydawniczy, jest twarda, półpłócienna z epoki.

Tekst główny został podzielony na dwie części, które poprzedzają: *Wstęp* oraz *Ogólne uwagi odnoszące się do pisania listów*, są to swego rodzaju materiały wprowadzające. Część pierwsza podręcznika obejmuje *Wzory listów do osób prywatnych*, druga zaś to *Wzory listów i pism dla kupców i przemysłowców*. W naszym niekompletnym egzemplarzu wydawnictwa brak spisu treści oraz sporej liczby kartek drugiej części. Jedynie na podstawie cyfrowej kopii *Listownika* udało się ustalić układ publikacji.

Spis treści:	
Wstęp	3
Ogólne uwagi odnoszące się do pisania listów	5
CZĘŚĆ PIERWSZA	
Wzory listów dla osób prywatnych.	
Rozdział I. Listy w sprawach rodzinnych.	
1. List do Księżki Próżniarskiej o nieszczęściu	10
2. List do Księżki Próżniarskiej o nieszczęściu	11
3. List do Księżki Próżniarskiej o nieszczęściu	11
4. List z zaproszeniem na chrzest (do przyjaciela)	12
5. List z zaproszeniem na chrzest (do osób, z którymi się nie żyje w ścisłej przyjaźni)	12
6. Odpowiedź na list powierny	13
7. List z zaproszeniem w kumosz (do przyjaciela)	13
8. List poleceń do osób, z którymi się nie żyje w ścisłej przyjaźni	14
9. Odpowiedź na list powierny	15
10. List z zaproszeniem na chrzest (do przyjaciela)	15
11. Odpowiedź na list powierny	16
12. List z zaproszeniem na wesele (do osób znajomych)	17
13. Odpowiedź na list powierny	17
14. List dziękujący przyjaciół do przyjaciółki z zaproszeniem na chrzest (wesele)	18
15. List z zaproszeniem na pogrzeb (do przyjaciela)	19
16. Odpowiedź na list powierny	19
17. List oświadczenia o miłości (do przyjaciela)	20
18. List do matki z prośbą o przyjęcie syna w naukę	21
19. List poleceń	21
20. List do przyjaciela (z prośbą o przyjęcie syna na chrzest)	22

VI		Strona.
195. List do krowy		134
197. List do krowy		134
198. List do krowy		135
199. List do krowy		135
200. List do krowy		136
CZĘŚĆ DRUGA.		
Wzory listów i pism dla kupców i przemysłowców.		
Rozdział XIII. Okólniki czyli cyrkularze.		
161. Okólnik z powiadomieniem o otwarciu interesu		140
162. Okólnik poleceń		141
163. Okólnik poleceń		141
164. Okólnik poleceń		142
165. Okólnik poleceń		142
166. Okólnik z powiadomieniem o przyjęciu okładu		143
167. Okólnik poleceń		144
168. Okólnik z powiadomieniem o zmianie interesu		145
169. Okólnik z powiadomieniem o zmianie interesu		145
170. Okólnik z powiadomieniem o zmianie interesu		146
171. Okólnik z powiadomieniem o zmianie interesu		147
172. Okólnik z powiadomieniem o zmianie interesu		147
173. Okólnik z powiadomieniem o zmianie interesu		148
174. Okólnik z powiadomieniem o zmianie interesu		148
Rozdział XIV. Listy z prośbą o poparcie.		
175. Prośba o poparcie w sprawie o poparcie		149
176. Prośba o poparcie w sprawie o poparcie		150
177. Prośba o poparcie w sprawie o poparcie		151
Rozdział XV. Oferty czyli polecenia.		
178. Oferta przy przyjęciu cenika		152
179. Oferta przy przyjęciu cenika		153
180. Kupiec poleca drugiemu wyrobić sukno		153
181. Kupiec poleca drugiemu wyrobić sukno		154
182. Polecenie swego interesu		154
Rozdział XVI. Zamówienia.		
183. Zamówienie sukna według otrzymanych prób		155
184. Zamówienie ryżu		156
185. Zamówienie wina		157
186. Oferte zamówienia		158
187. Oferte zamówienia		158

X		Strona.
279. Świadectwo dla wyrobnicy		245
280. Świadectwo dla obywatela miasta		246
281. Świadectwo dla obywatela miasta		246
282. Świadectwo dla pachoła		247
Dodatek.		
Wykaz opłat za przesyłki pocztowe		248

Spis treści *Listownika*. Źródło:

http://www.wbc.poznan.pl/dlibra/applet?mimetype=image%2Fxdjvu&sec=false&handler=djvu_html5&content_url=%2FContent%2F209736%2Findex.djvu&p=254

Listy, listy..... (cytaty, aforyzmy)

Świat listu został roztrzaskany przez telefon, teraz atakuje go skrzyżowanie telefonu i listu, niechlujny i szybki mutant w postaci e-maila. Ale w naszym narastającym luksusowym chaosie nieustannie odnajdują się i spotykają ludzie, którzy odkrywają, że w intymności kontaktu na odległość nic nie zastąpi listu, choćby był pisany na komputerze.

Tomasz Jastrun, *Wielkie jedzenie listów*, „Polityka”, 26 września 1998

Co znaczą listy
kiedy te słowa, które teraz piszę
kamienieją w czas przeszły dokonany

Zbigniew Herbert, *Czytanie listów*

List ten jest dłuższy jedynie dzięki temu, iż nie
miałem czasu napisać go krócej.

Blaise Pascal

Dziękuję za list.
przepraszam, że nie mogę cię kochać,
przepraszam, że dziękuję za list.

Agnieszka Osiecka, *Dziękuję za list*

Tamtą kartkę z wczorajszej nocy
Trzeba zmiąć i położyć w koszu
I od nowa na nowej kartce
Pisać nowy, niemiłosny list do losu

Andrzej Poniedziałki, *Chyba już można iść spać*

Jednym z uroków starych listów jest to,
że nie wymagają odpowiedzi

George Byron

Bibliografia

- D'Alq L., *Kodeks światowy czyli Znajomość życia we wszelkich stosunkach z ludźmi*, Wyd. 2, Kraków 1886.
- D'Alq L., *Zwyczaję towarzyskie (Le savoir-vivre) w ważniejszych okolicznościach życia przyjęte, według dzieł francuskich spisane*, Wyd. 3, Kraków 1900.
- *Encyklopedia wiedzy o książce*, red. A. Birkenmajer, B. Kotowski, J. Trzynadłowski, Wrocław 1971, s. 566.
- Królikowski L., *Kilka słów o sztuce drukarskiej w Polsce z uwzględnieniem literatury poroźbiorowej w Wielkim Księstwie Poznańskim*, Poznań 1890.
- *Podręczny słownik terminów literackich*, red. J. Sławiński, Warszawa 1999.
- Sowiński J., *Polskie drukarstwo*, Wrocław 1988, s. 194.
- *Słownik pracowników książki polskiej*, red. I. Treichel, Warszawa 1972.
- *Zwyczaję towarzyskie (Le savoir-vivre) w ważniejszych okolicznościach życia przyjęte, według dzieł francuskich spisane*, Wyd. 2, Kraków 1876.

Netografia

<https://antyksobieski.pl/listownik-czyli-praktyczny-podrecznik-do-pisania-listow-wszelkiego-rodzaju-dla-kazdego-stanu-wyd-1902.html>

<https://polona.pl/item/kodeks-swiatowy-czyli-znajomosc-zycia-we-wszelakich-stosunkach-z-ludźmi,Mzc1MjQ0Njc/22/#item>

<https://polona.pl/item/zwyczaję-towarzyskie-le-savoir-vivre-w-wazniejszych-okolicznosciach-zycia-przyjęte,ODQ5MTQyMzU/63/#item>

http://www.wbc.poznan.pl/dlibra/applet?mimetype=image%2Fxdjvu&sec=false&handler=djvu_html5&content_url=%2FContent%2F82278%2Fdirectory.djvu&p=36

<http://www.wbc.poznan.pl/dlibra/docmetadata?id=209736&from=publication>

Ptak J., *Walery Eljasz Radzikowski w epoce odkrywania Tatr*, <http://www.jacekptak.nazwa.pl/walery.eljasz.radzikowski.html>

Dziękujemy za uwagę
i zapraszamy do korzystania z naszych zbiorów

Biblioteka Publiczna
im. Marii Konopnickiej
ul. Emilii Plater 33 A
16-400 Suwałki

<http://bpsuwalki.pl>

e-mail: sekretariat@bpsuwalki.pl

czytelnia@bpsuwalki.pl

sekretariat: tel. 87 565-62-46

czytelnia: tel. 87 565-62-46 w. 23

Biblioteka Publiczna
im. Marii Konopnickiej (Suwałki)